



Yulchiyeva Dildora Xabibullayevna

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti kichik ilmiy xodimi

Email: dildora@bk.ru

O‘ZBEKISTON OILALARIDAGI BARQAROR IJTIMOY HAYOTNI TA’MINLASHDA GENDER MUAMMOLARINI O‘RGANISH HAMDA TARG‘IB ETISH

Annotatsiya. Maqolada yaqin yillarda oilalar barqarorligini ta’minlash uchun mamlakatimizda ayollar masalasining umumijtimoiy jihatlarini, uning madaniy-ma’naviy xususiyatlarini hamda oilaviy munosabatlarni yo‘lga qo‘yishning ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy, ma’rifiy-tashkiliy jihatdan o‘ziga xosligini har tomonlama o‘rganish dolzarb masalalardan biri ekanligi hamda qizlarni qadriyatlar tizimi bo‘yicha tarbiyalashda erkak va ayolning teng huquqliligi xususida so‘z boradi.

Tayanch so‘zlar: oila, xotin-qizlar manfaatlarini, tarbiya, ijtimoiy-ma’naviy qadriyat, gender tushunchasi, gender tenglik.

Аннотация. В статье в целях обеспечения стабильности семей в последующие годы указывается на необходимость всестороннего изучения социальных аспектов женского вопроса в нашей стране, его культурно-духовных особенностей и социально-экономических, правовых, Учебно-организационные особенности налаживания семейных отношений является одним из актуальных вопросов, и в системе ценностей девушек выявлено равноправие мужчин и женщин в получении образования.

Ключевые слова: семья, женские интересы, образование, социально-духовная ценность, гендерная концепция, гендерное равенство.

Annotation. In order to ensure the stability of families in subsequent years, the article points out the need for a comprehensive study of the social aspects of the women's issue in our country, its cultural and spiritual characteristics and socio-economic, legal, educational and organizational features of establishing family relations is one of the topical issues, and in the value system of girls, equality of men and women in obtaining education was revealed.

Key words: family, women's interests, education, social and spiritual value, gender concept, gender equality.

Kirish. Oila jamiyatning birlamchi bo‘g‘ini hisoblanib, u fuqarolik jamiyatining tayanch nuqtasi, barqaror va tinch tuzilmasidir. Bu muqaddas dargohda inson nafaqat dunyoga keladi, balki u ma’naviy va axloqiy tarbiya ham topadi. Oila kishilarning tarbiyaviy, iqtisodiy, huquqiy, ma’naviy munosabatlarga asoslangan ijtimoiy birligi hisoblanib, u qanchalik mustahkam bo‘lsa, jamiyat ham shunchalik mustahkam bo‘ladi va tez rivojlanadi. Jamiyat asosi – oilaning moddiy va ijtimoiy jihatdan mustahkamlanib borishi

muhim ahamiyatga ega. Shundan kelib chiqib, jamiyat va oilada gender tarbiyani amalga oshirishda ayol va erkakning roliga e’tibor qaratish lozimdir.

Asosiy qism. O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin BMTning teng huquqli a’zosi sifatida bu xalqaro hujjatlarni e’tirof etdi va o‘z zimmasiga xotin-qizlarga nisbatan kamsitish siyosatini o‘tkazmaslik majburiyatini oldi, shu maqsadda xotin-qizlar manfaatlarining huquqiy himoyasini belgilovchi tegishli qonunlarini qabul qilib kelmoqda. Ma’lumki, 2019-yil

2-sentabrda qabul qilingan “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni xotin-qizlarning jamiyatdagi o‘rniga qaratilgan huquqiy himoya, huquqiy kafolat sifatida ma’qullangan edi.

Quvonarli tomoni shundaki, ming yillardan buyon jamiyatda ayol va erkak o‘rtasidagi tengsizlik va uni hal etish masalasi hamisha dolzarb bo‘lib kelgan ushbu Qonun huquqiy munosabatlarning nechog‘lik dolzarbligiga qaratilgan qonundir. Jumladan, Qonunning 1-moddasida qayd etilganidek, Qonunning maqsadi xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta’minlash sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. To‘g‘ri, hozir biz yashayotgan davr – yangilanayotgan O‘zbekistonning islohotlarida inson manfaatlarining ustunligiga qaratilgan bir paytda hali ham oilaviy nizolarning juda katta qismi erkaklar tomonidan ayol huquqlarining tan olinmaslik holatlari shuningdek, ayrim hollarda jamiyatda ham xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlariga yetarlicha ahamiyat berilmayotgani haqiqatdir. Ana shunday salbiy holatlarga qarshi mazkur Qonunning 2-moddasida “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risidagi qonunchilik hujjatlari ushbu Qonun va boshqa qonun hujjatlaridan iboratdir. Agar O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O‘zbekiston Respublikasining xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risidagi qonunchiligida hujjatlarida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo‘llaniladi”, deb belgilab qo‘yilgan.

Shuningdek, Qonunda gender tushunchasi ham qayd etilgan bo‘lib, unga ko‘ra, genderning xotin-qizlar va erkaklar o‘rtasidagi munosabatlarning jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarida, shu jumladan, siyosat, iqtisodiyot, huquq, mafkura va madaniyat, ta’lim hamda ilm-fan sohalarida namoyon

bo‘ladigan ijtimoiy jihatlarini ko‘rsatilgan.

Gender tenglikni ta’minlashning qonunchilik va institutsional negizini mustahkamlash yo‘lida qariyb 20 ta normativ-huquqiy hujjat, shu jumladan, 2 ta qonun, 4 ta Prezident Farmoni, 1 ta Prezident qarori, 13 ta Vazirlar Mahkamasi qarori qabul qilindi.

“2020–2030-yillarda O‘zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasi” loyihasi tayyorlangan holda uning yo‘nalishlari BMTning 2030-yilgacha mo‘ljallangan Barqaror rivojlanish maqsadlariga muvofiq ishlab chiqilgan va milliy gender qonunchiligiga moslashtirilgan.

2019-yilda “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi hamda “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunlari qabul qilindi, ya’ni eng asosiy qadam qo‘yildi. Mamlakatimizda qabul qilinishi ko‘zda tutilgan har bir normativ-huquqiy hujjat loyihasining gender huquqiy ekspertizasidan o‘tkazilishi bo‘yicha Nizom Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlandi. Demak, bundan buyon har qanday normativ hujjat, albatta, gender ekspertizasidan o‘tkazilgandan keyin qabul qilinadi.

Mamlakatimizda xotin-qizlarning ahvolini yaxshilash, ularning erkinligi, huquqi, manfaatlari va sog‘ligini muhofaza qilish mamlakat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari qatoridan joy olgan. Albatta, gender g‘oyasiga ko‘ra, dunyoda ayol muammosi – inson muammosi, inson huquqi – ayol huquqi. Ayollar masalasi jamiyat, ijtimoiy munosabatlar, millatlar, davlatlar, madaniyat va sivilizatsiyalar bilan uzviy aloqada.

Biz ayol huquqlariga doir islom huquqidagi nazariy muammolarni tahlil qilar ekanmiz, islom huquqshunosligida ayol huquqlariga yondashuv o‘ziga xos ekanini ta’kidlamaslikning iloji yo‘q.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida bu xususda shunday so‘zlar yozilgan: “O‘zbekiston Respublikasi demokratiya,

umuminsoniy tamoyillarga asoslanadi, ularga ko'ra, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmat va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Demokratik huquq va erkinliklar Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qilinadi"¹.

Qadriyatlar amal qilish doirasiga ko'ra, milliy, mintaqaviy va umuminsoniy turlarga bo'linadi. Insonning qaysi millatga mansub ekanligi haqidagi tasavvur faqat g'oyagina emas, balki tuyg'u hamdir. Insonda milliy ong va g'urur bo'lmasa, u o'zining qaysi millatga mansubligini his etmasa, uning milliy qadriyatlarni anglashini tasavvur qilish qiyin. Shu bilan birga, hammamiz yana bir haqiqatni anglab yetmoqdamiz. Faqatgina chinakam ma'rifatli odam inson qadrini, millat qadriyatlarini, bir so'z bilan aytganda, o'zligini anglashi, erkin va farovon jamiyatda yashashi, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o'ziga munosib obro'li o'rin egallashi uchun fidoyilik bilan kurashishi mumkin. Shu bilan birga, hozirgi zamonda yangi qadriyatlar tizimini ham o'zimizga qabul qilyapmiz. Buning yorqin misoli sifatida gender tenglik tamoyillarini o'rnatish va oilaviy-maishiy zo'ravonlikning oldini olishni ko'rish mumkin². Mustaqillik yillarida O'zbekistonda inson huquqlarini ta'minlash yuzasida salmoqli yutuqlarga erishildi. Inson huquqlarini ta'minlash borasida olib borilayotgan siyosat, eng avvalo, konstitutsiyamizning 18, 46-moddalarida o'z ifodasini topdi, barcha kodekslarda, qonunlarda jinslar tengligiga va uni ta'minlashga alohida urg'u berildi.

Gender muammolarini hal etishning eng og'riqli tomoni ham oilaviy munosabatlar sohasiga tegishlidir. Chunki oila individ hayotining gender tenglik prinsipi to'liq qamrab

ololmaydigan, qat'iy ravishda o'rnatilgan nisbiy iyerarxik tizimli (ota-onalar va farzandlar, aka-ukalar, opa-singillar o'rtasidagi) munosabatlari doirasini o'z ichiga oladi. Odatda bunday munosabatlar ijtimoiy munosabatlarning boshqa turlariga qaraganda qarindoshlik aloqalari bilan uzviy bog'langan bo'lib, uning zahirida ruhiy-emotsional yaqinlik, doimiy va barqaror bo'lgan o'zaro ishonch, o'ta xudbinona qarashlar doirasidan chetga chiqib ketuvchi samimiy va umumiy manfaatlarni anglash yotadi. Shuning uchun ham oilaviy munosabatlar doirasida gender munosabatlarni joriy etish ehtiyotkorlikni talab etadi. Shu bilan bir qatorda, an'anaviy jamiyatlarda vaziyat biroz boshqacharoq. Bunday jamiyatlarda oila hozircha sezilarli darajadagi global sotsiomadaniy o'zgarishlarga duchor bo'lgani yo'q. Ammo gender aqidasi, xuddi G'arbdagi oila atrofida yuzaga kelgan muammolarga olib keluvchi o'zgarishlar uchun peshrav vazifasini o'tashi mumkin³.

Qadimgi yunon faylasuflari Suqrot, Arastu, Aflotunlar eng yaxshi davlat sifatida jamiyatda tenglik va adolat hukm surgan davlatni nazarda tutgan. Erkak va ayollar tengligi g'oyasini yunon olimi Antifont o'z asarlarida shunday holda yoritgan: "Tabiat barchani: ayollarni ham, erkaklarni ham teng qilib yaratadi, lekin odamlar insonlarni tengsiz holatga soluvchi qonunlarni ishlab chiqishadi", deb ta'kidlagan⁴.

Sharq qomusiy olimlaridan Abu Nasr Forobiy⁵ "Fozil odamlar shahri" asarida tenglik hukm surgan davlatni fozillikka intilgan davlat sifatida qayd etgan bo'lsa, 1791-yilda Olimpiya De Guj tomonidan tayyorlangan Fuqarolik va ayol huquqi deklaratsiyasida ilk bor ayollarning

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Тошкент: "Ўзбекистон", 2012.

² Ўзбекистон қонунчилигида гендер тенглиги ва хотин-қизлар ҳуқуқлари қафолатлари. — Тошкент: "Zamin nashr", 2020; Ўрозалиева Г.Б. Гендер муносабатларининг аёллар ҳуқуқий маданиятини такомиллаштиришга таъсири. Ижтимоий фан. номз... дисс. автореф. — Тошкент: ЎЗМУ, 2006.

³ Абдурахмонов С. "Гендер ижтимоий барқарорлик аспектида" / Тарих ва ҷамият журнали, — № 1, — Тошкент: 2021.

⁴ Лурье С. Я. Антифон — творец древнейшей анархической системы / Вступ. ст. Д. И. Рублёва. Изд. 2-е, доп. — Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. — 168 с. (Размышления об анархизме.)

⁵ Абу Наср Фаробий. Фозил кишилар шаҳри. — Тошкент: Халқ мероси, 1993.

erkin fikrlash va o'z fikrini bildirish huquqiga ega ekanligi e'tirof etilgan⁶.

Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatiga oid xalqaro hujjatlarni ratifikatsiya qilgan mustaqil davlatimiz xalqaro huquqning umume'tirof etilgan talablaridan kelib chiqib, o'z milliy qonunchiligida ayollar va erkaklar tengligi masalasiga jiddiy ahamiyat berib kelmoqda⁷. Ayniqsa, hozirgi biz yashayotgan davr – Yangi O'zbekistonning islohotlarida inson manfaatlarining ustunligiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda oramizda gender tenglik deganda faqatgina xotin-qizlar huquqlarini himoya qilishnigina tushunadiganlar ham uchraydi. Lekin aslida unday emas. Milliy qonunchiligimizda "gender" tushunchasiga quyidagicha ta'rif berildi: "Gender" tushunchasining lug'aviy ma'nosi lotincha "genus", ya'ni "jins" ma'nosini anglatadi. Agarda biologik jins insonlarni ayol va erkaklarga ajratadigan bo'lsa, gender ayol va erkaklarning jamiyatdagi o'rnini ajratishga qaratilgan. Jamiyatda ayol va erkaklarning o'z o'rnini topishi hamda belgilashi uchun davlat ularga bir xil sharoit va imkoniyat yaratib berishi gender tenglikni ta'minlashda asos bo'lib xizmat qiladi.

E'tiborli jihat shundaki, bugungi yangilanayotgan jamiyatda ayollarning siyosat va iqtisodiyotga keng jalb qilinishi tufayli gender tengligi borasida o'zgarishlar, oldinga siljishlar hamda yutuqlar ko'zga tashlanmoqda. Ayniqsa, siyosatda ayollar faollashganining guvohi bo'lamiz, ya'ni davlat boshqaruvida, sudlov tizimida, ichki ishlar, bojxona tizimida ham xotin-qizlarning mehnat qilayotgani ayni haqiqatdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekiston oilalarida barqaror ijtimoiy muhitni

⁶ Тўйчиева Г.У. Аёл ва сиёсат. – Тошкент: 2004.

⁷ Namazov B., Egamberdiyeva N., Mirsoliyeva M. O'qituvchilarni tayyorlashda gender yondashuv masalalari (Gender mainstreaming in teacher education in Asia-Pacific). O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2018

ta'minlash uchun gender muammolarini o'rganish va targ'ib etishda quyidagilarni inobatga olsak maqsadga muvofiq bo'lar edi. Bular:

birinchidan, ayrim oilalarda bolalarning tarbiyasi faqat onalar zimmasida, ota esa bu ishdan o'zini chetga oladi. Go'yo farzandini bog'cha, maktab tarbiyalab berishi shart. Tarixiy tajriba shundan dalolat beradiki, qadimdan o'g'il bolalar tarbiyasi bilan otalar, qiz bola tarbiyasi bilan onalar shug'ullangan, ammo ular, asosan, erkaklar nazoratida bo'lgan;

ikkinchidan, ota-onalar bolalarga birdek munosabatda, bir xil mehribon, g'amxo'r, talabchan va qattiqqo'l bo'lsalar, bolalar hayoti butun va mukammal bo'ladi. Biri talab qilganda, ikkinchisi yonini olsa, tarbiya buziladi. Bolalariga haddan tashqari mehribonchilik qilayotgan ota-onalar ularni hurmat qilishdan oldin o'zlarini ham hurmat qilishni o'rgatishlari zarur;

uchinchidan, oilaning barqaror hayotini to'g'ri tashkil qilish, oilada sog'lom ijtimoiy-ma'naviy, axloqiy muhitni yaratish lozim. Har bir narsa bolaga ta'sir qiladi. Ana shu ta'sir natijasida salbiy yoki ijobiy odatlar, turlicha xulq-atvorlar paydo bo'ladi. Ota-onalarning har bir xatti-harakatini bolalar kuzatib turadi. Shuning uchun bolaga u yoki bu ishni qil yoki qilma deb nasihat qabilidagi o'rgatish yo'li bilan tarbiyalayman, deb o'ylamaslik kerak;

to'rtinchidan, qizlarni oilaviy turmushga tayyorlashning psixologik, gender, huquqiy, tibbiy, ijtimoiy, diniy va ma'rifiy, mafkuraviy, jinsiy, shaxs madaniyati, konfliktlar yechimi, jismoniy tarbiya va sport, uy-ro'zg'or tutish, maishiy-gigiyenik, kiyinish odobi, oila an'analari, jinsiy tarbiya kabi yo'nalishlarida tarbiya topishlariga ahamiyat berish;

beshinchidan, gender stereotiplarni bartaraf etishda hamda gender tenglikni ta'minlashda milliy qadriyatlarning rolini hisobga olish lozim;

oltinchidan, oilada gender munosabatlarni shakllantirishning jamiyatdagidan farqli

ravishda alohida milliy gender konsepsiyasini ishlab chiqish hamda uning umumjamiyat darajasidagi gender munosabatlar bilan uzviyligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega;

yettinchidan, oilaning ijtimoiy taraqqiyot bilan bog'liq muammolarini maxsus o'rganilsa va buning uchun tadqiqot markazi tuzilsa, barqaror taraqqiyot uchun tashlangan muhim qadamlardan biri bo'lar edi.

Har bir ota-ona bolasini barkamol inson bo'lishini istaydi. Farzandining ana shunday

inson bo'lishidan nafaqat ularning o'zi, balki jamiyat ham manfaatdordir. Ota-onaning fuqarolik burchi O'zbekiston oilalarida barqaror ijtimoiy muhitni ta'minlash maqsadida gender muammolarining kelib chiqishiga yo'l qo'ymaslikni taqozo etadi. Shunga ko'ra har bir ota-ona, eng avvalo, mamlakat uchun bo'lajak fuqaroni tarbiyalayotganini unutmasligi lozim va hokazolar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-кизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни. – 2019 йил 2 сентябрь // <https://lex.uz/docs/4494849>
2. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-кизларни тазйик ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни. 2019 йил 2 сентябрь // <https://lex.uz/docs/4494709>
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномаси // Халқ сўзи, 2021 йил 29 декабрь
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017.
5. Namazov B., Egamberdiyeva N., Mirsoliyeva M. O'qituvchilarni tayyorlashda gender yondashuv masalalari (Gender mainstreaming in teacher education in Asia-Pacific). O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2018.
6. Лурье С. Я. Антифон – творец древнейшей анархической системы / Вступ. ст. Д. И. Рублёва. Изд. 2-е, доп. – Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 168 с. (Размышляя об анархизме.)
7. Абу Наср Фаробий. Фозил кишилар шаҳри. – Тошкент: Халқ мероси, 1993.
8. Тўйчиева Г.У. Аёл ва сиёсат. – Тошкент, 2004.
9. Ўзбекистон қонунчилигида гендер тенглиги ва хотин-кизлар ҳуқуқлари кафолатлари. – Тошкент: Zamin nashr, 2020.
10. Ўрозалиева Г.Б. Гендер муносабатларининг аёллар ҳуқуқий маданиятини такомиллаштиришга таъсири. Ижтимоий фан. номз... дисс. автореф. – Тошкент: ЎзМУ, 2006.
11. А.Қодирий номидаги Жиззах ДПИ ўқитувчиси С. Абдурахмонов “Гендер ижтимоий барқарорлик аспектида” / Тарих ва жамият журнаלי, – № 1. – Тошкент, 2021.